

НЕИЗПОЛЗВАНИ ВЪЗМОЖНОСТИ НА НАБЛЮДЕНИЕТО И АНАЛИЗА НА УРОК КАТО МЕТОДИ ЗА ПРОФЕСИОНАЛНО-ПРАКТИЧЕСКА ПОДГОТОВКА НА СТУДЕНТИТЕ ОТ СПЕЦИАЛНОСТ НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА ПЕДАГОГИКА

Мая Русева

Теоретичните разработки по проблемите на практиката варират от общотеоретични философски интерпретации на човешката практика до технологични описания на конкретни практически дейности. В този широк контекст е нужно да се отдиференцират понятията **практика**, **професионална практика**, **професионално-практическо обучение на бъдещия учител**, **учебно-възпитателна практика**.

Според Алфред Шмидт „В най-широк смисъл „практика“ означава едно вече превърнато в действие, предметно знание.“ Според същия автор професионалната практика е „насочена към собственото препитание дейност...“, а практичното действие включва в себе си уменията да се вземат предвид външни фактори, да се съгласуват средства и цели, да се служи с мисленето като с инструмент сред многото други

инструменти (13, 154–155). Понятието професионално-практическо обучение на началния учител няма в себе си горните характеристики: на практиката в най-общ смисъл, на професионалната практика като цел и на практичността като професионално качество (в смисъл на пригодност за учебно-възпитателен труд и стремеж към оптималното му осъществяване). В рамките на тази практичност може да се обособи едно по-конкретно професионално педагогическо качество – педагогическа адаптивност. Тя е умение да се обучава оптимално в непрекъснато променящи се условия. При ускорената динамика на обществения живот обучението във ВУЗ трябва да реагира изпреварващо, не само на педагогическите реалности, но и на педагогическите тенденции. Професионално-практическата подготовка за бъдещия учител намира реално приложение в учебно-възпитателната практика.

Реалната връзка между педагогическа теория и педагогичес-

ка практика са методите за професионално-практическо обучение. Пълното използване на техните възможности е резерв за повишаване качеството на практиката като цяло. Наблюдението на урок е основен метод за всеки етап от професионалната подготовка на бъдещите учители. То е първият метод, който се използва в съчетание с педагогическия (психологически, методически) анализ от хоспитирането до държавната практика.

Съществуват **неразкрити възможности** по отношение на организацията, технологията и съчетаването на наблюдението с педагогическия анализ на урока. **Цел** на разработката е да предложи идея за по-пълноценното използване на възможностите на тези методи в професионално-практическата подготовка на студентите от специалност Начална училищна педагогика.

Изследванията в **литературата** по поставения проблем са малко на брой, общи по характер (под формата на учебници, монографии по проблемите на урока) или тясно специализирани за контрол и управление на педагогическата дейност от съответните органи. В указанията за провеждане на педагогическата практика не се отделя специално внимание на проблема за оптималното използване на методите за професионално-практическо обучение.

От опита в практически условия може да се твърди, че студентите се затрудняват на първо място в регистрирането на наблюдавания урок, в отдиференцирането на различните нива на интерпретация на урока, в схващането му като специфична, сложна и управляема реалност, в разкриването на резервите за оптимизация на равнището на постоянните и променливите му компоненти.

Изясняването на статута на студента-практикант има голямо значение за повишаване ефективността на практическата му подготовка. Професионално-практическото обучение за него е преходен етап между наличния статут на обучаван и перспективата да обучава. Поради това особено положение, студентът е склонен да търси теоретичните основи в практическите действия на учителя и учениците, от една страна. От друга, той е склонен да се идентифицира с обучаващия, да търси възможностите за определяване на субективните си знания в реално наблюдаваните от него учебни ситуации. От тук можем да заключим, че е налице **благоприятен психологически фон** за максимално използване възможностите на наблюдението и анализа на урок.

В практически условия студентът участва в непосредствено наблюдение, първо като свидетел, а впоследствие и като участник (предстажантска и стажантска практика). Наблюдението протича

едновременно и това е една особеност, която позволява да се отчетат в тяхното единство и сложност различните равнища на урока – съдържателно, равнище на постоянните елементи, равнище на променливите елементи, на равнище дейности, ситуации и т. н. Такова наблюдение може да даде **цялостна картина на урока.**

Тази цялостност е **възможна** поради груповия характер на наблюдението и анализа и **необходима** за осмисляне многоаспектната същност на това педагогическо явление. По време на наблюдението се фиксират компонентите на конкретния урок. По време на педагогическия анализ се уточняват техните функции и се сглобява цялостната картина на наблюдавания урок, търсят се рационални педагогически решения.

Как и какво да наблюдават студентите

Методологически изхождаме от системния подход при интерпретация на урока, като разграничаваме:

– съдържателен аспект – както учебно, така и урочно съдържание като цяло;

– структурен аспект – равнище на постоянните елементи, макроструктура;

– технологичен аспект – равнище на променливите елементи, микроструктура.

В такава схема естествено намират място дейностите на учителя и учениците, етапите на

протичане във времето, педагогическите ситуации и т. н.

Съществуват и други подходи при регистрирането на наблюдаван урок, например дейностния (4), но за целите на професионалната подготовка на учителите системният подход може да осигури цялостност при възприемането и отразяването на явлението.

В съдържателен план освен хода на урока, студентът трябва да наблюдава и регистрира:

– подбор и поднасяне на учебното съдържание;

– целенасоченост (самоцелно изложение);

– вътрешна логика на всеки етап и на урока като цяло;

– последователност;

– оптимално използване на възможностите на учебния материал – в образователен, възпитателен, развиващ план;

– наличие на интегративни елементи и нива на интеграция по отношение на съдържанието;

– наличие и равнище на познавателна трудност и пропедевтични елементи;

– подбор на източниците на знание – разнообразие и целесъобразно използване;

По отношение **структурата** на урока, студентът трябва да наблюдава и регистрира:

– основни компоненти от гледна точка на типа и вида урок;

– композиция на урока;

– ориентация във времето –

Карта за регистриране на резултатите от наблюдаван урок

Дата _____

Тип на урока: _____

Училище: _____

Вид на урока: _____

Учител: _____

Тема: _____

Клас: (паралелка, _____

брой на децата) _____

Време	Структурен елемент	
	методическа подготовка	алтернативни решения и предложения
Съдържание		

Хипотетични цели и задачи, предложени от студентите и реално наблюдавани в урока:

- възпитателни: _____

- образователни: _____

- развиващи: _____

темп, плътност, дейностно разнообразие.

В процесуално-технологичен аспект, нужно е да се регистрира:

– основни дидактически и специфични методи в урока – разнообразие и целесъобразност;

– педагогически подходи и похвати – целесъобразност;

– педагогическо майсторство, умение да се предпоставят от учителя проблемни ситуации, умение да се решават спонтанно възникналите проблемни ситуации;

– педагогическо взаимодействие, синхрон в дейностите и методите на учителя и учениците; равнище на комуникация в урока;

– управление на учебно-възпитателния процес, перманентност на контрола и оценяването;

– интегративни елементи – равнище на интеграция и принципи на интегриране;

– активност на учениците (изготвянето на схеми на активността може да се зададе като индивидуална задача).

В картата за регистриране на наблюдавани урок е удачно да се въведе графа за алтернативни решения на педагогическите ситуации, за маркиране на неизползваните възможности за интеграция, диференциация, повишаване темпа на урока, плътността, контрола и управлението и др. При наблюдение с индивидуална (групова) задача на определен аспект от урока се изработва карта за наблюдение, съобразно конкретната цел и се осъ-

ществява инструктаж в подготвителния етап.

Специфика на урока в началното училище, която трябва да се има предвид при наблюдението на студентите-практиканти:

По отношение на съдържанието:

– Съществуват специфични трудности при подбора на учебното съдържание, произтичащи от спазването на принципа за достъпност и необходимостта от познавателна трудност.

– В началното училище се изграждат първичните понятия. Тяхното формиране се базира на опита на детето. Думите преминават от пасивния в активния речник, навлизат в оперативната памет. Преходът дума – понятие е и база за формиране на нови понятия. Този процес има значение за цялостния процес на обучението.

Развитието на свързаната устна и писмена реч, а оттам на качествата на мисленето се постига с интегрираните усилия на всички учебни предмети. Ограмотяването в I клас е също главен проблем и цел на обучението. То е и средство за по-нататъшно обучение.

– Възможностите за вътрешнопредметна и междупредметна интеграция са много големи в началното училище и предпоставени в учебното съдържание. Използването им е характерна цел на обучението и средство за оптимизиране на урочната работа.

По отношение структурата на урока:

– За I клас е особено характерен удължен подготвителен момент в урока, произтичащ като особеност от неустойчивостта на вниманието и придобиването на нов статут на детето-ученик.

– Актуализирането на опорния опит и знания също е удължено и се преплита с другите структурни компоненти на урока. Тази особеност е свързана с формиращото се познавателно отношение към света. Новото знание се базира на опита и първично се осъзнава на емоционално ниво.

– Затвърдяването също е удължено и се преплита с преподаването и усвояването на ново знание.

– Специфично е поставянето на домашните задачи, особено в I клас.

– Темпът на работа и плътността на урока нарастват до края на началния курс.

– Основната, водеща за ученика дейност сега се усвоява. Оттук следва и наличието на много игрови елементи в познавателните задачи.

Относно процесуално-технологичната страна на урока в началното училище:

– Първичния метод за обучение в началното училище е повторението. То се усложнява по характер и впоследствие преминава в другите методи. Демонстрацията също е типична за периода.

– Съществува мнение, че възпитателните задачи са водещи по отношение на образователните в началното училище. Те се реализират с едни и същи средства и най-често посредством учебния материал.

– Игровите елементи в познавателните задачи имат своя методическа специфика, характерна за периода.

– Типична е смяната на дейностите като метод за активизиране.

– Анализът на определен проблем преминава в повечето случаи през материализиран план. Типично е манипулирането с предмети от околната среда с познавателна цел.

– Принципът на нагледност е много характерна особеност на урока в началното училище, зрителните опори са важни за интелектуалната дейност на учениците през този период. Характерна е наситеност с дидактически материали в по-голяма степен, отколкото в другите етапи на обучението.

Посочените особености на урока в началното училище, без да изчерпват тяхното съдържание, биха могли да подпомогнат практикантите в по-конкретното възприемане на педагогическата реалност.

Особености на педагогическия анализ при професионално-практическата подготовка на бъ-

дещите начални учители – съдържание:

По време на конферирането на наблюдаван урок се прави най-общ коментар на всички регистрирани от студентите аспекти. Уточнява се синхронът между тях, специално се акцентира върху спецификите на началното училищно обучение. В следващия етап се обсъждат алтернативните предложения за решаване на реално наблюдаваните проблемни ситуации. Съпоставят се и се прави характеристика и оценка на ефективността на всеки вариант. Специално внимание следва да се обърне на отчетените от студентите неизползвани възможности в урока по отношение на интеграция, диференциация, повишаване темпа на урока, управление на учебно-възпитателния процес.

Важен момент е сравняването на реализираните на практика и предварително дефинираните от учителя цели на урока. По този начин се достига до оценка на качеството на урока.

По време на педагогическия анализ се определя съотношението на дейностите на учителя и учениците, тяхната адекватност и синхрон. Определя се характерът на педагогическото взаимодействие, ефективността на комуникацията.

Главна цел на конферирането следва да бъде осъзнаването от студентите на вариативността, нееднозначността на педагогически-

те решения. Винаги обаче остава валидна тенденцията към оптимизацията им. Това трябва да се превърне в рефлекс, начин на мислене на бъдещия учител. На следващия етап от професионалната им подготовка – да се закрепят като умение и навик за педагогически труд, в професионален подход и професионално качество.

Частен случай на педагогически анализ е налице, когато се поставят индивидуални (групови) задачи за наблюдение – на отделните структури елементи на урока, дейности или други локални проблеми. В този случай се използва формализиран подход, при който се игнорират интегралните характеристики на урока и се фиксира локален проблем. Такава форма на работа е уместна за приложение, когато се доказва многоаспектната същност на урока или при анализа на конкретно ниво. Винаги обаче трябва да се имплицират отделните данни, да се търси тъждественост или различие, причини за това. Задачите, които се поставят за индивидуално наблюдение на един и същ урок трябва да се взаимосвързани, вписани в определен контекст. Съществува опасност от схематизиране и игнориране на творческата същност на урока. За това, при всички случаи по време на конферирането, уместно е да се сглобява една комплексна картина на урока с определени акценти.

Достойнствата на такъв подход при наблюдението и педагогическия анализ на урок:

Чрез наблюдението студентите отдиференцират от синтезната урочна действителност педагогическите феномени на различни нива. Това позволява многоаспектно осмисляне и разкриване възможностите за оптимизиране на всяко от тези нива, повишаване качеството му като цяло.

Самият запис на урок в предложения вариант е вече тренировка за интегриране на педагогическите знания с педагогическата практика, развива педагогическа наблюдателност.

Този подход позволява ця-

лостно осмисляне на педагогическите реалности – компоненти, структура, взаимовръзки, функции, управление. Провокира педагогическото мислене на студентите, предполага алтернативност, вариативност на педагогическите решения. Подпомага създаването на Аз-образ в реално наблюдавана или хипотетична професионално-педагогическа ситуация. Подпомага изграждането на критерии за оценка и в перспектива – на текущо професионално самонаблюдение, контрол, самооценка у бъдещите учители. Затвърждава се разбирането за урока като управляема, творческа, многоаспектна реалност.

ЛИТЕРАТУРА

1. А б д у л и н а, О. А. Общопедагогическая подготовка учителя и системы высшего педагогического образования. Уч. пособие. М., Просвещение, 1984.
2. А н д р е е в, М. Дидактика. С., Народна просвета. 1985.
3. А р х а н г е л ь с к и й, С. И. Лекции по теории обучения в высшей школе. М., 1974.
4. Б и ж к о в, Г. Наблюдение и педагогически анализ на урока в българското общообразователно училище. Педагогика, 1991, кн. 2, с. 20–52.
5. Г р и г о р о в, Д., К р. И в а н о в. По някои проблеми на педагогическото общуване на студентите в различните видове практики. Народна просвета, 1989, кн. 8, с. 87–92.
6. И в а н о в, Б. Методика на педагогическата подготовка. С., 1970.
7. К и с е л ь г о ф, С. И. Формирование у студентов педагогических умений и навыков в условиях университетского образования. Л., 1973.
8. М а х м у т о в, М. И. Современный урок. М., Педагогика, 1981.
9. Методически насоки за съдържанието и организацията на специализиращото обучение в третата степен на ВУЗ на студентите, които се подготвят за учители. МНП. С., 1986.

10. Наредба № 7 За професионално-практическо обучение на студентите от ВУЗ. Държавен вестник, № 81, 1987.
11. Насоки за отчитането на специализиращата практика на студентите от факултет. Педагогика. ВТУ.
12. Николов, П. Единство на теорията и практиката в подготовката на учители. Народна просвета, 1981, № 12, 25-46.
13. Практиката: Сборник, съст. Л. Свилов, УИ „Кл. Охридски“. С., 1990.
14. Програма за професионално-практическо обучение на студентите от специалност Начална училищна педагогика при Педагогически факултет на ВТУ.
15. Сластенин, В. А. Формирование личности учителя в процессе его профессиональной подготовки. М., 1980.
16. Стерин, Л. Ф. Формирование общепедагогических умений у студентов в педагогических вузов. М., 1981.
17. Указание за провеждане и организация на учебната практика „Първи дни на детето в училище“ – ВТУ.
18. Указание за провеждане на педагогическата практика. Благоевград, 1985.

UNUSED POSSIBILITIES OF THE OBSERVATION AND THE ANALYSIS OF THE LESSON LIKE METHODS OF THE PROFESSIONAL AND PRACTICAL TRAINING OF THE STUDENTS IN THE PRIMARY SCHOOL

Maya Ruseva

The article offers enriched methods for the application of the classical methods of the professional and practical treatment of the future teachers in the Primary School. It also reveals unused possibilities of the organization between the observation and the pedagogical analysis.